

OFFICIAL PRESS RELEASE

2 'Aokosi 2017

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'a e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' ke kei hokohoko atu ai pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu', hili ia 'enau fakataha na'e fakahoko 'i he 'aho 31 'o Siulai 2017. 'Oku fakataumu'a eni ke ne faka'ai'ai mo pātoloaki 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika 'a e fonua'.

- a. Ke kei hoko atu pē hono ta'etotongi ha tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pulé (zero interest rate policy);
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo he pēseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tukuatu 'ehe ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'angá (loan/deposit ratio) 'i he a'u ki Sune 2017;
- f. Ke kei tauhi pe 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale, 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pulé (Statutory Reserve Deposit) 'i he pēseti 'e 10 'o kamata 'i Siulai 2017; pea
- h. Ke tu'uma'u pē 'a e fakaámu ki he hikihi e totongi 'o e ngaahi koloá 'i he pēseti 'e 5 'i he ta'u.

Na'e fakahā 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pulé, Sione Ngongo Kioa, na'e fetō'aki pē 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i Mē 2017. Fakataha ki he ola 'a hono uta atu e ngoue ki mulí, na'e hiki hake tupu mei he lahiange 'a e 'akau foha ne utu 'i he lolotonga e mahina'. 'Oku hokohoko atu ai pē tupu 'a e ngaahi ngāue 'i he sekitoa 'o e fakatupu koloá 'a ia 'oku ho'ata mai mei he lahi ange 'a e nō langa fale tautaha 'i he mahina ni, 'a ia 'oku tokoni ia kihe tupu 'a e sekitoa langa'. Na'e hiki hake mo e tupu 'i he sekitoa ki he ngaahi ngāue (tertiary sector) 'i he lolotonga 'o e mahina, 'a ia na'e hiki 'a e lahi 'o e ngaahi koniteina 'oku hū mai mei mulí 'aki 'a e peseti 'e 24.5, pea kake 'a e tu'uta vakapuna mai ki Tonga ní mei tu'apule'angá 'aki 'a e peseti 'e 21.0.

'Oku kei 'i he tu'unga lelei 'aupito 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē fakakomēsialé, 'o makatu'unga mei he tu'unga fakafiemālie 'a 'enau tu'unga tupú (profitability) pea pehē ki he kei 'i he tu'unga mā'ulalo ai pē 'a e ngaahi nō 'oku palopalemá. Na'e hiki hake 'a e pa'anga ngāue (liquidity) 'a e ngaahi pangikē ki he \$284.8 miliona, 'o tupu ia mei he lahiange 'a e fakahū pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsialé ki he Pangikē Pulé 'i he lolotonga 'o e mahina ko Mē. 'Oku kei ma'ulalo pē 'a e lahi 'o e ngaahi nō 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'angá (loan/deposit ratio) 'i he tu'unga kuo tu'utu'uni 'e he Pangikē Pule' ke a'usia 'e he ngaahi pangikē', 'a ia ko e pēseti 'e 80. 'Oku hā mahino mei heni 'a e kei 'i ai pē 'a faingamālie ke toe fakalahi 'a e ngaahi nō ke tuku atu 'e he ngaahi pangikē. Na'e holo si'i 'a e hulu 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) ki he peseti 'e 5.682 tupu mei he lahi 'a e holo 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō (weighted average lending rate) 'o fakataha ki he holo 'a e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (weighted average deposit rate). Na'e hiki hake 'a e pa'anga talifaki 'i mulí (foreign reserves) 'aki 'a e \$20.6 miliona ki he \$392.3 miliona 'i he faka'osinga 'o Mē, makatu'unga mei he hū mai 'a e ngaahi pa'anga tokoni ki he patiseti 'a e Pule'anga'. 'Oku fe'unga 'a e tu'unga lolotonga 'o e pa'anga talifaki' pea mo e

māhina 'e 7.2 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli¹ (import), 'a ia 'oku kei mā'olunga pē eni 'i he tu'unga ma'ulalo taha 'oku fiema'u 'e he Pangikē Pule', 'a ia ko e māhina 'e 3 ki he 4 'o e koloa hū mai mei muli'.

'Oku hokohoko atu ai pē 'a e hikihihi 'i he totongi koloa fakata'ū, 'o hiki 'aki e pēseti 'e 10.0 'i he faka'osinga 'o e ta'ū ki Mē 2017. 'Oku makatu'unga 'a e hiki fakata'u ko 'enī mei he ngaahi totongi tute fo'ou ne fakahoko 'i Siulai 2016, 'a ia na'a ne hiki'i hake ai 'a e totongi 'o e ngaahi koloa hū mai mei muli 'aki 'a e pēseti 'e 11.8. Na'e hiki hake foki mo e totongi koloa fakata'ū fakalotofonuá 'aki 'a e pēseti 'e 7.8 makatu'unga mei he lahi e fetō'aki 'i he totongi 'o e koloa me'akai fakalotofonuá, hiki e totongi 'o e 'uhila', pea mo e si'isi'i ange 'a e lahi 'o e kava-Tongá.

'Oku kei fakafuofua pē 'e he Pangikē Pulé 'e mālohi 'a e tupu faka'ekonōmika fakalotofonuá 'i he kaha'u. Ko e pa'anga talifaki 'i muli 'oku fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga fakafiemālie pē. 'Oku makatu'unga eni mei he fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga mā'olunga ai pē 'a e ngaahi talafi pa'anga mei muli pea pehē ki he pa'anga tokoni mei he ngaahi hoa ngāue langa fakalakalaká, neongo 'e ala uesia 'a e fakafuofua ko 'enī mei he fakafuofua 'e toe lahi ange mo e totongi 'o e koloa hū mai mei muli. 'Oku toe fakafuofua 'e kei hokohoko atu ai pē 'a e hikihihi 'i he totongi koloa 'i he kaha'u vave maí, 'o makatu'unga mei he ngaahi totongi tute fo'ou ne fakahoko 'i Siulai 2016, pea ke toki holo ki he tu'unga fe'unga 'i he fakafuofua 'a e Pangikē Pulé (reference rate) 'i he ta'u fakapa'anga 2017/18 'a ia ko e pēseti 'e 5. Ka neongo ia 'oku malava ke uesia 'a e ngaahi fakafuofua ko 'eni mei he feliliuaki 'o e 'eá, pea mo ha toe mā'olunga ange 'a e totongi koloa hū mai mei muli.

Na'e aofangatuku 'e he Kovana', 'e kei hokohoko atu ai pē 'a e tokanga 'a e Pangikē Pulé ki hono siofi mo muimui'i ofi e ngaahi fakalakalaka faka'ekonōmika fakalotofonuá mo tu'apule'angá, mo tu'u mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'angá 'o ka fiema'u, ke tauhi e ma'uma'uluta 'a e tu'unga fakapa'angá pea mo langa hake ha sisitemi fakapa'anga 'oku malu mo lelei pea mo fakapapau'i 'e 'ikai ke toe kaunga kovi 'a e ngaahi fakalakalaka 'oku hoko' ki he tupu faka'ekonomika 'oku ma'uma'uluta mo tolonga.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Va'a 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax (676) 24201

Meili 'Elekitolōnika: nrbt@reservebank.to

¹ Na'e fakahoko 'a e liliu ki he founa hono fika'i eni', ke fakakau 'a hono hū mai 'a e koloa' pea mo e ngaahi ngāue mei muli'. Ko e founa ne ngāue'aki 'i he ngaahi lipooti kimu'a ne fakakau pē 'a hono hū mai 'a e koloa 'ata'atā pē.